

NURLANA ƏLİYEVƏ
aliyevanurlana71@gmail.com
AMEA Naxçıvan Bölməsi

DOI: 10.30546/155244.2024.2.127.020

“ERMƏNİ VİLAYƏTİ”NİN YARADILMASI TARİXİ COĞRAFİYAMIZA EDİLƏN QƏSDDİR

Məqalədə Rusiya ilə İran arasında imzalanmış Gülüstan və Türkmənçay müqavilələrindən sonrakı hadisələrdən bəhs olunur. Məqalədə tarixi coğrafi faktlar ortaya qoyulmuş, “Erməni vilayəti”nin ərazisi, sərhədləri dəqiqliklə göstərilmişdir. 1813-cü ildə Rusiya ilə İran arasında imzalanmış Gülüstan müqaviləsindən sonra da bu dövlətlər arasındakı münasibətlər gərgin olaraq qalırdı. XIX əsrin əvvəllərində böyük dövlətlər, başda Rusiya imperiyası olmaqla öz çıxarlarına və mənafeələrinə görə Cənubi Qafqazda möhkəmlənmək, bu bölgədə söz sahibi olmaq istəyirdilər. Azərbaycan II Rusiya-İran müharibəsindən sonra, daha dəqiq desək, Türkmənçay müqaviləsinə görə iki yerə parçalandı. Rusiya çarı I Nikolay Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Naxçıvanda və qədim Türk yurdu olan İrəvan ərazisində qondarma “Erməni vilayəti” yaratdı. “Erməni vilayəti”nin yaradılması ilə Azərbaycanın tarixi-coğrafiyasına böyük dəyişiklik edildi.

Açar sözlər: Naxçıvan, Erməni vilayəti, Gülüstan müqaviləsi, Türkmənçay müqaviləsi, tarixi coğrafiya, XIX əsr

Giriş

1813-cü ildə Rusiya ilə İran arasında imzalanmış Gülüstan müqaviləsindən sonra da bu dövlətlər arasındakı münasibətlər gərgin olaraq qalırdı. Çünki Rusiya Qacarlardan yeni torpaqlar qoparmaq məqsədindən əl çəkməmişdi. Hər iki dövlət məxfi şəkildə müharibəyə hazırlaşdı. Gülüstan müqaviləsi bölgədə müvəqqəti sakitliyə səbəb olsa da, onun nəticələri nə Rusiyanı, nə də Qacarlar İranını qane etmirdi. İran tərəfi müharibənin əsassız yerə udulduğunu, Rusiya tərəfi isə qarşıya qoyulan məqsədin tam surətdə həyata keçirilmədiyini hesab edirdi. Müqavilə Rusiyanın Cənubi Qafqazdakı hərbi uğurlarını təsdiq etsə də, bu dövlət bölgədə hələ də lazımınca möhkəmlənə bilməmişdi. Başlıca məqsəd - iki dövlət arasındakı sərhəd xəttini Arpaçay və Araz çaylarından müəyyənləşdirməklə Naxçıvan və İrəvan xanlıqlarının Rusiyaya birləşdirilməsi planı hələ də reallaşmamışdı (7, s.325-326). Buna görə də Rusiya ilə İran dövləti arasında 1826-cı ildə yenidən müharibə başlandı.

1827-ci ilin iyununda Naxçıvana yürüş etməyi qərarlaşıdıran rus generalı Paskeviç qoşunlarını Gərnıçaydakı düşərgəyə toplamışdı. İyunun 19-da qoşunlar hərəkətə başlayıb, əvvəlcə Dəvəli kəndinə girdilər. İrəvan sərdarı əvvəlcədən əhalini İrəvana köçürdüyünə görə, kənd bomboş idi. V.Umudlu Naxçıvanda ruslara qarşı hər hansı müqavimət göstərilməsi barədə məlumatın olmadığını qeyd edir və ehtimal edir ki, Kərim xan müqavimət göstərə bilməyəcəyini zənn edib xanlığı tərk etmişdi. Buna görə iyunun 26-da Naxçıvan ələ keçirilmişdi (9, s.167). Musa Quliyev isə apardığı tədqiqatlarda yazır ki, Paskeviç Naxçıvana hücum edəndə II Rusiya-İran müharibəsinin ən qanlı döyüşləri məhz Naxçıvanın 25 kilometrliyində yerləşən Xok kəndində baş vermişdir. Araşdırmalar göstərir ki, kənd sakinləri ruslarla əlbəyaxa döyüşlərə girmişlər. Bu döyüşlərdə ruslar xeyli itki vermişdilər (4, s.127). Bütün bunlara baxmayaraq, Naxçıvan xanlığı işğal edilmişdi. Nəhayət, Naxçıvanın işğalından sonra İrəvan xanlığı da işğal edilmiş və ruslarla qacarlar dövləti danışıqlara yenidən başlamışdılar.

1828-ci ildə fevralın 10-da imzalanan Türkmənçay müqaviləsinə görə Naxçıvan və İrəvan xanlıqları da Rusiya imperiyasının tabeliyinə keçdi. Elə bu müqavilədən sonra Azərbaycanın tarixi coğrafiyasında böyük dəyişiklik edildi. Birincisi Azərbaycan iki yerə - Şimali və Cənubi Azərbaycana bölündü. İkincisi bu

müqavilədən bir az sonra tarixən Azərbaycan torpaqları olan Naxçıvan və İrəvan xanlıqları ərazisində, həmçinin Qafqazda, həm də Azərbaycan torpağında ilk dəfə olaraq ermənilərin fiziki-coğrafi ərazisi - qondarma “Erməni vilayəti” yaradıldı (11, s.257).

Erməni vilayətinin yaranması. 1828-ci il martın 21-də Rusiya imperatoru I Nikolay İranla müharibənin başa çatması və Rusiya ilə İran arasında sülh imzalanması haqqında manifest verdi. Bu manifestdə yeni işğal olunmuş İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının ərazisi “qədim Ermənistanın bir hissəsi” elan olundu. Bununla da, I Pyotr dövründən başlayaraq Azərbaycan torpaqlarının işğalı üçün onun etnik mənsubiyyətinin zorla dəyişdirilməsinə dair dövlət siyasəti və strateji məqsədin yerinə yetirilməsi burada təsbit edildi. Erməni vilayəti yaradılması haqqında Çar I Nikolayın martın 21-də verdiyi fərmanda deyilirdi: “İranla bağlanmış müqaviləyə əsasən, İrandan Rusiyaya birləşdirilən İrəvan və Naxçıvan xanlıqları bundan sonra “Erməni vilayəti” adlandırılmağı hökm edir və öz titulumuzu daxil edirik. Həmin vilayətin quruluşu və onun idarə edilməsi qaydası haqqında Ali Senat lazımı fərmanları öz vaxtında alacaqdır”. İ.Kazımbəyli yazır ki, “Erməni vilayəti” İrəvan və Naxçıvan əyalətlərinə və Ordubad dairəsinə bölünmüşdü. İrəvan əyalətinə keçmiş İrəvan xanlığının 15 mahalı, Naxçıvan əyalətinə 5 mahal və Ordubad dairəsinə 5 mahal daxil idi (3, s.108). Bu vilayət 26,9 min km² ərazini əhatə edirdi. Naxçıvan qəzasının tərkibinə 5 mahal - Əlincəçay, Naxçıvan, Məvazixatun, Xok və Dərələyəz daxil idi (14, s.342).

“Erməni vilayəti”nin Cənub-Şərq hissəsini təşkil edən Naxçıvan əyaləti 39⁰ və 41⁰ genişlikdə və Qarabağın Şimal-Şərqi ilə sərhəddə yerləşirdi, buradan isə Bombaks dağ silsiləsi davam olunurdu (Bundan sonra bu dağları yerlərinə görə adlandıracağıq, məsələn Qarabağ dağları - N.Ə.); Cənub və Cənub-Qərb tərəfdən İran əyaləti Azərbaycanla sərhəddə yerləşir və Araz çayına sərhəd xətti ilə yolu var idi; Şimal-Qərb tərəfdən isə İrəvan əyaləti ilə sərhəddə idi, - bu tərəfdən sərhəd xətti Arazın sol sahilindən başlayır, əvvəl Araz çayı boyunca Dərələyəz kəndi Danzik mahalına qədər 40 verst yuxarıya, daha sonra isə Göyçə gölünə və Yelizavetpol dairəsinə birləşən və Zəngəzur, Eyvaz Xan və Damçerman kimi sahələr üzrə Qarabağ qoluna qədər uzanırdı. Cənub-Şərqdən Şimal-Qərbə (Qorçevan kəndindən Damçerman qoluna qədər) əyalətin məsafəsi 150 verstdir, Cənubdan Şimala qədər və ya Abbas-Abaddan Salvartı sərhəd boyu dağlarına qədər orta genişlik isə - 60; təxmini hesablamaya görə Naxçıvan əyalətinin sahəsi 4.500 kvadrat verst və ya 450 m.desyatindən çox təşkil edirdi. Yerli mülahizəyə görə bu miqdarın $\frac{3}{4}$ hissəsini dağ kimi ehtimal etsək, 1,125 verst təşkil edəcək və ya 112,500 desyatın (10, s.1-2).

Bir məsələni vurğulamaq istərdik ki, Erməni “tədqiqatçıları” “Naxçıvan XIX əsrin əvvəllərində də Ermənistanın tərkibində olmuşdur”, - kimi yanlış və qeyri-obyektiv fikirlər söyləyirlər. İlk növbədə qeyd etməliyik ki, həmin dövrdə Ermənistan dövləti yox, “Erməni vilayəti” yaradılmışdır. Həm də, Rusiya imperatoru I Nikolay 21 mart 1828-ci ildə xüsusi fərmanla İrəvan və Naxçıvan xanlıqları ərazisində yaratdığı “Erməni vilayəti”ndə erməni dövlətçiliyindən heç bir əsər-ələmət yox idi. Yaradılan bu qondarma quruma qondarma ad seçilməsi də heç bir məntiqə uyğun deyildi. Çünki, İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının ərazisi Azərbaycan ölkəsinin bölgəsi idi. Bu ərazilərdə yaşayan əhalinin tərkibində müsəlmanlar mütləq əksəriyyət təşkil edirdilər. Bütün bunlara əhəmiyyət verməyən çar Rusiyası “görünür, bu qondarma adı qoymaqla onlar Ermənistan coğrafi anlayışını dirçəltmək və hansısa mərhələdə “Erməni vilayəti” bazasında Ermənistan dövləti yaratmaq barədə düşünürlərmiş”. Ermənilərin kütləvi surətdə Naxçıvana köçürülməsi bunu bir daha təsdiq edir (2, s.113).

Çarın fərmanından da göründüyü kimi “Erməni vilayəti” inzibati planda iki qəza və bir dairədən ibarət idi. İrəvan, Naxçıvan qəzaları və Ordubad dairəsi. Qəza rəhbərləri kimi Ehsan xan və Şıxəli bəy öz vəzifələrində saxlanılmışdı. Qəzalar rayonlara bölünürdü. Rayonların rəhbərliyində mirablar, məliklər, ağalar saxlanıldı. Ermənilər isə güman edirdilər ki, Rusiya qoşunlarının vilayətə gəlməsi ilə hər şey onların dediyi kimi olacaq, azərbaycanlı bəylər və xanlar qarşısında olan borclarını daha yerinə yetirməyəcəklər. Vilayət idarəsinin rəisi vəzifəsinə A.Çavçavadze təyin edildi. İdarənin üzvlüyünə iki rus hərbiçisi, erməni və azərbaycanlılardan ibarət imtiyazlı təbəqənin nümayəndələri daxil idi. Vilayətin idarəçiliyi, polis, məhkəmə orqanları, maliyyə təsərrüfatı rus hərbiçilərinin, mülki məmurların əlində idi.

İki ildən sonra, 1830-cu ildə “Erməni vilayəti”nin idarəsi əslən erməni olan D.Bebutova həvalə edildi. D.Bebutov fəaliyyətinin ilk dövründən burada ermənilərin mövqelərini gücləndirməyə başladı. Azərbaycanlı xanlara, bəylərə, ağalara qarşı güclü bir təqib kampaniyası başladı, idarəetmə metodunda

dəyişiklik edildi. D.Bebutovun təkbaşına rəisliyi gücləndirildi, əvvəllər mövcud olan məşvərətçi orqanlar ləğv edildi.

Ermənilərin təkidi ilə vilayətin yeni statusunun möhkəmləndirilməsi naminə onun gerbi də qəbul olundu. Ermənilərin təkidi ilə qəbul olunmuş bu gerbdə həmin ərazilərin türklərlə bağlılığını xatırladan bir əlamət yox idi. Gerbin aşağı hissəsində Ağrı dağının şəkli çəkilmişdi. Onun fonunda tac və Eçmiədzin (Üçmüəzzin) monastırı, gerbin yuxarı hissəsində isə Rusiya taxt-tacının emblemi olan ikibaşlı qartal təsvir edilmişdi. Gerb Rusiya çarı tərəfindən 1833-cü il fevral ayının 27-də təsdiq olundu.

Çar hökuməti 1833-cü il iyunun 23-də "Erməni vilayəti"nin idarəsinin quruluşu haqqında Əsasnamə qəbul etdi. İrəvan vilayətinin inzibati-ərazi bölgüsündə dəyişiklik edildi. Əyalət dörd dairəyə – İrəvan, Şərur, Sürməli və Sərdarabada bölündü. Dairələr də mahallardan ibarət idi:

1. İrəvan dairəsi. Buraya Dərəçiçək, Qırxbulaq mahalları daxil idi.
2. Şərur dairəsi. Buraya Şərur, Vedibasar, Qarnibasar, Zəngibasar mahalları daxil idi.
3. Sürməli dairəsi. Buraya Sürməli, Dərəkənd-Parseniç mahalları daxil idi.
4. Sərdarabad dairəsi. Buraya Saathı, Talin, Seyidli-Ağsaxlı, Abaran, Karpi, Sərdarabad mahalları daxil idi.

Naxçıvan əyaləti və Ordubad dairəsi əvvəlki inzibati-ərazi bölgüsündə qalırdı. Paskeviçin tapşırığı ilə "Cənubi Qafqaz diyarının statistik təsviri"ni yazmış O.Evetski isə Naxçıvan və Ordubad dairələrinin birlikdə Naxçıvan əyalətini meydana gətirdiyini yazmışdır (12, s.103). V.Qriqoryev də "Naxçıvan əyalətinin statistik təsvirində" Naxçıvan vilayətinin sərhədlərini təsvir edərkən Naxçıvan və Ordubad dairələrini Naxçıvan əyalətinin tərkibində göstərmişdir (10, s.2). V.Qriqoryev Naxçıvan dairəsinə daxil olan mahallar sırasında Naxçıvan, Əlincə, Xok və Dərələyəz mahallarının adını çəkmişdir (10, s.64). XIX əsrin 30-cu illərindən sonrakı dövrdə Naxçıvan əyalətinin inzibati ərazi quruluşundan bəhs edən Z.Şahverdiyev Naxçıvan əyalətində 5 mahalın (Xok, Naxçıvan, Əlincəçay, Yaycı, Dərələyəz, Məvazi-Xatun) olduğunu yazmışdır (9, s.100). Akademik İ.Hacıyev isə Naxçıvan əyalətinə 5 mahal (Naxçıvan, Əlincəçay, Məvazixatın, Xok, Dərələyəz), Ordubad dairəsinə isə 5 mahal (Ordubad, Əylis, Dəstə, Biləv, Çənnəb) daxil olduğunu qeyd etmişdir (2, s.31). İ.Şopen də öz tədqiqatlarında Naxçıvan və Ordubad əyalət və dairələrinin hər birinin 5 mahaldan ibarət olduğunu bildirmişdir.

1833-cü il Əsasnaməsi Naxçıvan əyaləti və Ordubad dairəsində polis idarə sistemini olduğu kimi saxladı. Polismeyster təyin olunan Ehsan xan və qardaşı Şıxəli bəy bilavasitə "Erməni vilayəti" rəisinə tabe idi. Məhkəmə sistemində dəyişiklik edildi. Naxçıvan əyalət məhkəməsi yaradıldı. Çar Rusiyasının və onun işğalçılıq siyasətinə xidmət edən ermənilərin Azərbaycan torpaqları olan İrəvan və Naxçıvan əyalətlərini "Erməni vilayəti" kimi qələmə verməsini təkzibedilməz tarixi faktlar rədd edir. Çünki, çar Rusiyasının erməniləri İran və Türkiyədən həmin ərazilərə kütləvi surətdə köçürməsindən əvvəl, sonradan "Erməni vilayəti" adlandırılan ərazinin əhalisi 107224 nəfər idi. Əhalinin 76,5 faizini azərbaycanlılar, 24,5 faizini ermənilər təşkil edirdi. Azərbaycanlıların əhalinin etnik tərkibində bu cür üstünlük təşkil etməsi həmin torpaqların tarixi Azərbaycan ərazisi olduğunu təsdiq edir. Bütün bunlara baxmayaraq "Erməni vilayəti" ərazisində demografik vəziyyəti dəyişdirmək mümkün olmadı. Tanınmış rus tədqiqatçısı N.Şavrov ermənilərin Cənubi Qafqaza köçürülməsi prosesini və köçürülüb gətirilmiş ermənilərin sayını araşdırdıqdan sonra 1911-ci ildə yazırdı: "Hazırda Cənubi Qafqazda yaşayan 1 milyon 300 min erməninin 1 milyondan çoxu bu diyarın yerli əhalisi deyil. Onları bura biz köçürüb gətirmişik" (15, s.21).

Fransız mənşəli rus tədqiqatçısı İ.Şopen Paskeviçin tapşırığı ilə 1829-32-ci illərdə "Erməni vilayəti"ndə kameral siyahıyaalma keçirmişdir. Burada kəndlərin və əhalinin sayı göstərilmişdir. "Erməni vilayəti"ndə olan 1125 kəndin 1111-də ancaq Azərbaycan türkləri yaşayırdı. Müharibə nəticəsində vilayətin ərazisində 359 kənd, o cümlədən 310 kənd İrəvan əyalətində, 42 kənd Naxçıvan əyalətində, 6 kənd Ordubad dairəsində xaraba qalmış, əhalisi didərgin düşmüşdü (16, s.510).

1829-cu il sentyabrın 2-də Ədirnədə Osmanlı dövləti və Rusiya arasında bağlanmış müqavilənin 13-cü maddəsi isə Osmanlı imperiyasında yaşayan ermənilərin kütləvi şəkildə, 18 ay müddətində daşınan əmlakları ilə birlikdə Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsini rəsmiləşdirmişdi. Qeyd edək ki, bu müqavilənin 13-cü maddəsinin işlənilib hazırlanmasında Rusiya tərəfinin təkidi böyük rol oynamışdı (1, s.179).

Ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi yerli əhali olan azərbaycanlıların kəskin müqaviməti ilə müşayiət olunurdu. Erməniləri Azərbaycana köçürməklə Çar Rusiyası Cənubi Qafqazda - Azərbaycan torpaqlarında bugünkü erməni dövlətinin əsasını qoydu (5, s.25).

Çar I Nikolayın 10 aprel 1840-cı ildə imzaladığı qanuna əsasən, Cənubi Qafqazın yeni inzibati quruluşu yaradılır. Yeni qanunla “Erməni vilayəti” buraxıldı. “Naxçıvan qəzası” adlı inzibati ərazi bölgüsü yaradıldı. Yaradılan yeni qəza Gürcüstan-İmeretiya quberniyasının tərkibinə daxil edildi. 1844-cü ildə Qafqaz canişinliyi yaradıldı. 14 dekabr 1846-cı il qanunu ilə Qafqazın yeni inzibati bölgüsü təsdiq edildi (13, s.118). İrəvan və Aleksandropol qəzaları yeni yaradılan Tiflis quberniyasının tərkibinə daxil edildi. Senatın 9 iyun 1849-cu il fərmanı ilə İrəvan, Aleksandropol, Naxçıvan, Ordubad və Novo-Bəyazid qəzalarından ibarət İrəvan quberniyası təşkil edildi.

AMEA-nın müxbir üzvü H.Səfərli qeyd edir ki, artıq bu zamandan etibarən, yəni işğaldan sonra, Rusiya hakimiyyəti altında olduğu zamanlarda Naxçıvan adlı inzibati ərazi bölgüsünün sahəsi bir sıra torpaqların digər inzibati ərazilərə verilməsi hesabına süni surətdə kiçildir. Belə ki, Naxçıvan qəzasının sahəsi 1917-ci il Qafqaz təqviminin məlumatına görə 3939 kv verst (1 verst = 1,0668 km²), yəni 4202 km² müəyyənləşdirilmişdir (6, s.28).

1849-cu ilin 9 iyununda İrəvan quberniyası yaradıldı və quberniya 5 qəzaya bölündü:

1. İrəvan qəzası;
2. Aleksandropol qəzası;
3. Novo-bəyazid qəzası;
4. Naxçıvan qəzası;
5. Ordubad qəzası, Zəngibasar, Sürməli, Şərur, Sərdarabad mahalları İrəvan quberniyasına, Naxçıvan və Dərələyəz mahalı isə Naxçıvan qəzasına aid hesab edildi (17).

Nəticə

Beləliklə, Azərbaycan II Rusiya-İran müharibəsindən sonra, daha dəqiq desək, Türkmənçaymüqaviləsinə görə iki yerə parçalandı. Rusiya çarı I Nikolay Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Naxçıvanda və qədim Oğuz türklərinin yurdu olan İrəvan ərazisində qondarma “Erməni vilayəti” yaratdı. Bu torpaqların çox qədim zamanlardan əsl sakinləri olan azərbaycanlıların etirazlarına isə Rusiya tərəfi məhəl qoymadı.”Erməni vilayəti”nin yaradılması ilə Azərbaycanın tarixi-coğrafiyasına böyük dəyişiklik edildi. Bundan sonra həmin ərazilərdə etnik dəyişikliklər etdilər ki, əhalinin say dinamikasını ermənilərin xeyrinə dəyişdirdilər, ancaq bu məsələ baş tutmadı.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev E. II Rusiya və İran müharibəsi və erməni vilayətinin yaradılması. Bakı Universitetinin “Xəbərləri”. Humanitar elmlər seriyası, 2015, №1. s.177-183
2. Hacıyev İ. Ermənilərin Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və qanlı cinayətləri. Naxçıvan: “Əcəmi” Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, 2012, 192 s.
3. Kazımbəyli İ. Naxçıvan və İrəvan qalalarının çar Rusiyasına qarşı müqavimət hərəkəti. AMEA Naxçıvan Bölməsinin xəbərləri. İctimai və humanitar elmlər seriyası, 2017, № 1, s.103-110
4. Quliyev M. Naxçıvan xanlığının Qafqazda hərbi-siyasi mövqeyi və əlaqələri. Naxçıvan: “Əcəmi” Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, 2013, 184 s.
5. Mahmudov Y., Şükürov K. Naxçıvan: tarixi və abidələri. Bakı: “Təhsil”, 2007, 216 s.
6. Səfərli H. Naxçıvan bölgəsinin tarixi coğrafiyası haqqında qeydlər. AMEA Naxçıvan Bölməsinin Xəbərləri. İctimai və humanitar elmlər seriyası, 2012. №1. Cild 8. s.26-31.
7. Süleymanov M.S. Erməni millətçiliyi və təcavüzkarlığı tarixindən. Bakı: Hərbi nəşriyyat, 2008, 400 s.
8. Şahverdiyev Z. Naxçıvan bölgəsi XIX-XX əsrin əvvəllərində. Bakı: “Elm”, 2008, 264 s.
9. Umudlu V.U. Şimali Azərbaycanın çar Rusiyası tərəfindən işğalı və müstəmləkəçilik əleyhinə mübarizə. Bakı: “Elm”, 2004, 184 s.
10. Григорьев В. Статистическое описание Нахичеванской провинции. Санкт-Петербург: тип. Деп.внеш.торг., 1833, 263с.

11. Гусейнзаде Р.А. Кавказ и армяне. Баку: Печатный дом “Апострофф”, 2014, 486 с.
12. Эвецкий О. Статистическое описание Закавказского края. Санкт-Петербург: Типографий Штаба ОКВС, 1835, 308с.
13. Нефедьев Н.А. Записка о Нахичеванской провинции, 22 ноября 1837 года. Система русского колониального управления в Азербайджане в половине XIX в. Колониальная политика русского царизма в Азербайджане. Москва-Ленинград: 1936, у. 1.
14. Сумбатзаде А. Промышленность Азербайджана в XIX в Баку: Изд-во АН Азербайджана ССР, 1964, 501с.
15. Шавров Н.Н. Новая угроза русскому делу в Закавказье. СПб., 1911,с.63.
16. Шопен И. Исторической памятник состояния Армянской области в эпоху ея присоединения к Российской империи. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1852, 1231с.
17. http://www.wikiwand.com/az/Sərdarabad_mahalı

SUMMARY

Nurlana Aliyeva

THE CREATION OF THE ARMENIAN PROVINCE IS AN ATTACK ON OUR HISTORICAL GEOGRAPHY

In this article is talked about the events happened after the sign contracts Gulustan and Turkmençay between Russia and Iran. Historical geographic facts were revealed, Armenian province and its borders were shown accurately in this article. There were tense relationships between these states after Gulustan contract were signed between Russia and Iran. The beginning of the XIX century powerful states, specially Russian Empire wants to be strong in the southern Caucasus and to have a say in this territory according to their interests. Azerbaijan was divided into two parts after II Russia and Iran war, exactly according to Turkmençay contract. The tshar of Russia I Nikolay formed fictional Armenian province in Nakhchivan was the part of Azerbaijan and Yerevan was an old part of Turkish land. A big change was made in historical geography of Azerbaijan with creation of Armenian province.

Key words: *Nakhchivan, Armenian province, Gulustan contract, Turkmençay contract, historical geographic, XIX century*

РЕЗЮМЕ

Нурлана Алиева

ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ “АРМЯНСКОЙ ПРОВИНЦИИ” ЭТО НАПАДЕНИЕ НА НАШУ ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЮ

В статье говорится о событиях после подписания Гюлистанского и Туркменчайского соглашений между Россией и Ираном. В статье раскрыты историко-географические факты, точно указаны территория и границы “Армянской провинции”. Даже после подписания Гюлистанского договора между Россией и Ираном в 1813 году отношения между этими государствами оставались напряженными. В начале XIX века великие державы, особенно Российская империя, хотели укрепиться на Южном Кавказе и иметь право голоса в этом регионе за счет собственных ресурсов и интересов. После II русско-иранской войны, точнее, в результате “Туркменчайского” договора, Азербайджан был разделен на две части. Царь Николай I в России создал так называемую “Армянскую провинцию” в Нахчыване, который является частью Азербайджана, и на территории Иревана, древней турецкой родины. С созданием “Армянской провинции” в истории и географии Азербайджана произошли большие перемены.

Ключевые слова: *Нахчыван, Армянская провинция, “Гюлистанский” договор, “Туркменчайский” договор, историческая география, XIX век*